

PAJAMAS IŠ PRIDĖTINĖS VERTĖS MOKESČIO LEMIANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMAS

Eglė MOCKEVIČIŪTĖ¹, Ilona SKAČKAUSKIENĖ²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Verslo vadybos fakultetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva

El. paštai: ¹egle.mockeviciute@stud.vgtu.lt; ²ilona.skackauskiene@vgtu.lt

Santrauka. Sėkminga verslo subjektų veikla lemia ekonominį valstybės augimą. Tuo tarpu netinkamai vykdoma verslo apmokestinimo politika, per dideli mokesčių tarifai gali sąlygoti vengimą sąžiningai mokėti mokesčius ir nepakankamą surenkamų mokesčių pajamų dalį į valstybės biudžetą. PVM yra pagrindinis iš verslo subjektų surenkamų mokesčių pajamų Lietuvos valstybės biudžete šaltinis, todėl straipsnyje siekiama nustatyti, kokie veiksniai lemia PVM pajamų surinkimą. Šiam tikslui pasiekti pirmiausia pateikiama PVM samprata, po to analizuojama PVM dinamika ir reikšmė biudžeto pajamų surinkimui. Straipsnyje koreliacinės analizės metodu įvertinamas ryšio stiprumas tarp PVM pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių.

Raktiniai žodžiai: pridėtinės vertės mokesčiai, mokesčiai, mokesčių pajamos, verslo subjektų mokesčiai, bendrasis vidaus produktas, koreliacinė analizė.

JEL klasifikacija: H21, H23, H25, H26.

Ivadas

Tyrimo aktualumas. Mokesčių sistema turi būti formuojama taip, kad skatintų šalies ekonomikos plėtrą. Didžiausią įtaką ekonominiam valstybės augimui daro verslo subjektų vystymasis. Verslo subjektai kuria pridėtinę vertę, darbo vietas ir didina nacionalinį produktą. Tačiau jų veiklos rezultatams didelę įtaką daro esama valstybės mokesčių sistema. Tinkamai vykdoma verslo apmokestinimo politika plečia ir stiprina šalies ekonomiką, o per dideli mokesčiai gali lemti vengimą sąžiningai mokėti mokesčius (Paulauskas 2006). Iš kitos pusės, jei verslas nebus apmokestintas, tai valstybė nesurinks pakankamai lėšų vykdomoms funkcijoms užtikrinti. Vadinas, labai svarbu sukurti tokią valstybės mokesčių sistemą, kuri ir skatintų plėtoti verslą, ir sudarytų prielaidas surinkti pakankamai mokesčių pajamų į biudžetą.

Daugelyje tiek besivystančių, tiek ir Vakarų šalių netiesioginiai vartojimo mokesčiai yra reikšmingas biudžeto pajamų surinkimo šaltinis, iš kurių svarbiausias – pridėtinės vertės mokestis (PVM). Lietuvoje pajamų iš netiesioginių mokesčių surenkama daugiau nei iš tiesioginių, pavyzdžiui, 2014 m. pajamos iš netiesioginių mokesčių sudarė 82 proc. visų verslo subjektų sumokėtų mokesčių sumos, o vien PVM atskirai sudarė 57,8 proc. (LRS 2015).

Daugelio darbų autorių tyrimo objektas yra Lietuvos PVM. Pavyzdžiui, perskirstomąjį PVM vaidmenį Lietuvoje nagrinėjo V. Ivaškaitė-Tamošiūnė (2014), I. Koncevičienė ir M. Priovelis (2012) analizavo PVM tarifų pokyčių įtaką mokesčių pajamoms, surenkamoms iš šio mokesčio, B. Bendikienė ir J. Janušauskienė (2005) bei D. Bendikienė ir G. Šaparnis (2006) analizavo PVM tarifų pokyčius laikui bėgant ir lygino juos su ES šalyse taikomais PVM tarifais. E. Bikas ir D. Saikevičius (2010) nagrinėjo PVM pokyčius bei jų poveikį mokesčio surinkimo efektyvumui ir produktyvumui, palyginti su kitomis ES šalimis. PVM poveikis ekonomikos efektyvumui, surenkamoms lėšoms iš šio mokesčio į valstybės biudžetą bei šešėlinei ekonomikai buvo analizuotas E. Biko ir J. Raškausko (2011) straipsnyje. Apskritai netiesioginių mokesčių įtaka makroekonominiams rodikliams ir namų ūkių vartojimo išlaidoms vertinama Z. Tamašauskienės ir R. Opulskytės (2012) straipsnyje, o netiesioginių mokesčių (PVM, akcizų) ir jų tarifų keitimo poveikis biudžeto pajamoms analizuotas S. Balčiūnaitės ir A. Grigaitytės (2010) darbe. Minėti autoriai daugiau nagrinėjo PVM tarifų pokyčius, mokesčių fiskalinę ir ekonominę

funkcijas (mokesčių surinkimą ir poveikį efektyvumui, konkurencingumui). Vis dėlto iki šiol nepakankamai dėmesio skirta veiksnių, lemiančių PVM pajamų surinkimą, vertinimui.

Tyrimo objektas – verslo subjektų mokamas PVM.

Tyrimo tikslas – nustatyti veiksnius, lemiančius PVM pajamų surinkimą.

Tyrimo uždaviniai:

- pateikti PVM sampratą,
- išanalizuoti PVM dinamiką ir reikšmę biudžeto pajamoms,
- nustatyti veiksnius, turinčius įtakos pajamų iš PVM surinkimui ir įvertinti jų reikšmingumą.

Tyrimo metodai: Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros, norminių aktų analizė ir sisteminimas; lyginamoji ir struktūros analizė, koreliacinė analizė.

PVM samprata

M. Lore 1954 m. aprašė PVM veikimo schemą ir pasiūlė jį įvesti vietoj apyvartos mokesčio, siekiant pašalinti jam būdingą vadinamąjį „kaskadinį efektą“ (mokesčio tarifas taikomas bendrajai prekės vertei, akumuliuotai visose ankstesnėse prekių judėjimo stadijose) (Buškevičiūtė 2015). PVM pirmą kartą buvo įvestas Prancūzijoje 1958 m. Vokietija tapo antrąja šalimi, kurioje 1963 m. įsigaliojo PVM. Šis mokestis dar labiau paplito 1967 m., kai tuometinei Europos ekonominei bendrijai priklausiusios valstybės susitarė savąsias apyvartos mokesčio sistemas pakeisti bendra PVM sistema (European Commission 2010). Nuo tada PVM nustatytas maždaug 140 šalių (OECD 2010).

PVM būdingi tokie bruožai:

- tai vartojimo mokestis – mokesčio mokėtojai yra galutiniai prekių/paslaugų vartotojai, kurie jas įsigyja asmeniniams tikslams ir jų nenaudoja tolimesnėje komercinėje apyvartoje.
- tai netiesioginis mokestis – mokesčių į valstybės biudžetą moka ne tiesioginiai vartotojai, o prekių/paslaugų pardavėjai.
- mokestis skaičiuojamas kiekviename gamybos ar prekybos etape.

PVM Lietuvoje įvestas 1994 m. gegužės 1 d. vietoje iki tol rinkto bendrojo akcizo mokesčio. Iki 2008 m. pabaigos galiojo standartinis 18 proc. PVM tarifas. Po vadinamosios naktinės mokesčių reformos PVM buvo padidintas nuo 18 proc. iki 19 proc., o vėliau išaugo iki 21 proc., taip pat po šios reformos panaikintos beveik visos PVM lengvatos.

Šiuo metu Lietuvoje taikomas standartinis 21 proc. PVM tarifas, tačiau knygoms, neperiodiniams informaciniams leidiniams, šilumos energijai bei transportui taikomas lengvatinis 9 proc. mokestis, o vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms – lengvatinis 5 proc. PVM tarifas. 0 proc. PVM tarifas taikomas tam tikriems paslaugų teikimo ir prekių tiekimo sandoriams. V. Ivaškaitės-Tamošiūnės (2014) teigimu, 2009 m. padidinus standartinį PVM tarifą, taip pat panaikinus daugelį lengvatinių PVM tarifų, iš kurių labiausiai skurdėsiu namų ūkius paveikė nebetaikomas 5 proc. tarifas kai kuriems maisto produktams, socialinis PVM vaidmuo gerokai sumenko.

PVM mokėtojas yra Lietuvos Respublikos arba užsienio apmokestinamasis asmuo mokesčio administratoriaus įregistruotas PVM mokėtoju (LRS 2002). PVM objektas yra apmokestinamojo asmens už atlygį vykdomas prekių tiekimas ir paslaugų teikimas, kuris pagal 2002 m. priimto Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo nuostatas laikomas įvykusi Lietuvoje. Viena iš sąlygų dėl PVM objektų yra ekonominės veiklos vykdymas – jei fizinis asmuo nevykdo ekonominės veiklos, tai jo parduodamos prekės ar teikiamos paslaugos nelaikomos PVM objektu. Šiuo mokesčiu apmokestinama pridėtinė vertė, t.y. skirtumas tarp prekių (paslaugų) parduodamosios ir perkamosios vertės įvairiomis gamybos stadijomis (Šapalienė 2010). Galutinis mokestis, kurį sumoka pirkėjas, įeina į prekės pardavimo kainą, išskaičiuavus iš jo tą sumą, kurią jau sumokėjo ankstesnės gamybos grandys (Lietuvos Respublikos Finansų ministerija 2012).

Šio mokesčio paplitimą lemia tai, jog kiekvienos šalies vyriausybė siekia gauti iš biudžetą kuo daugiau mokesčių įplaukų, o PVM tam labai parankus. Dauguma ekonomistų mano, kad reikia teikti pirmenybę vartojimo mokesčiams, o ne pajamų mokesčiams. Jie teigia, jog didesni pajamų mokesčiai neskatina įmonių veiklos, o silpnina krašto ekonomiką, tuo tarpu vartojimo mokesčiai kaip tik skatina ekonomikos augimą (Kindsfaterienė, Lukaševičius 2008). Ekspertas mokesčių politikos klausimais iš JAV Bruce Bartlett (2011), kaip ir daugelis kitų mokesčių specialistų, mano, kad PVM yra efektyvus mokestis. PVM paprastai padeda surinkti daug pajamų, esant nedideliams tarifams ir per daug nemenkinantis veiklos skatinimo. PVM yra lengviau surinkti, nes jis įvedamas gamybos pradžioje, kur jį galima lengvai nustatyti ir kontroliuoti, o paskui jis pats save kontroliuoja, t.y. nereikia tikrinti, ar kiekvieną kartą perkant šis mokestis priskaičiuojamas, nes jis jau atsispindi pirkinio kainoje. PVM įvedamas kiekvienoje gamybos bei prekybos pakopoje ir gyvuoja, kol pasiekia vartotoją, t.y. mokestis perkeliamas galutiniam vartotojui, kuris, pirkdamas prekes ar paslaugas, šį mokestį sumoka ir tampa tikruoju PVM mokėtoju.

PVM dinamika ir reikšmė biudžeto pajamoms

Didžiausią Lietuvos nacionalinio biudžeto pajamų dalį nuo 2010 m. iki 2014 m. sudarė PVM (1 lentelė), todėl būtent šis mokestis yra svarbiausias ir reikšmingiausias surenkamų biudžeto pajamų požiūriu. Nagrinėjamu laikotarpiu PVM surenkamos pajamos į Lietuvos valstybės biudžetą kasmet augo. 2010–2014 m. PVM kasmet sudarė vidutiniškai 59,1 proc. visų verslo subjektams tenkančių mokesčių sumos. Tiriamu laikotarpiu PVM kasmet buvo surenkama vidutiniškai po 2,48 mlrd. eurų, 2010–2014 m. laikotarpiu pajamos iš PVM padidėjo 29,4 proc.

1 lentelė. Įmonių sumokėti mokesčiai 2010–2014 m. (tūkst. EUR ir proc.) (šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

Table 1. Taxes paid by enterprises during 2010-2014 (thous. EUR and pct.) (source: compiled using data of Statistics Department of Lithuania)

	2010	2011	2012	2013	2014
Įmokos į Garantinį fondą	4788	5313	10712	12379	13836
	0,13	0,13	0,25	0,28	0,29
Pelno mokestis	276260	252871	432916	476662	499766
	7,74	6,37	10,08	10,71	10,57
Pridėtinės vertės mokestis	2112492	2462494	2524765	2574386	2733563
	59,19	62,06	58,78	57,85	57,79
Akcizai	879429	920480	967669	995506	1061046
	24,64	23,20	22,53	22,37	22,43
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokestis	52597	59324	63496	68019	86029
	1,47	1,50	1,48	1,53	1,82
Nekilnojamojo turto mokestis	86469	79916	75635	75962	82513
	2,42	2,01	1,76	1,71	1,74
Transporto priemonių mokestis	34378	38829	52569	56759	59612
	0,96	0,98	1,22	1,28	1,26
Mokestis už aplinkos teršimą	7366	16311	16817	19003	16646
	0,21	0,41	0,39	0,43	0,35
Kiti mokesčiai	115307	132177	150773	171342	176787
	3,23	3,33	3,51	3,85	3,74
Iš viso	3569086	3967715	4295352	4450018	4729798
	100	100	100	100	100

2010 m. PVM buvo surinkta 2112,5 mln. eurų. Pajamų planas įvykdytas 120 proc. ir į valstybės biudžetą gauta 352,2 mln. eurų PVM pajamų daugiau nei buvo planuota. Tokį plano įvykdymą lėmė sparčiau nei planuota gerėjusios eksporto galimybės (daugiau kaip 11 proc. smuko euro kursas dolerio atžvilgiu, pagerėjo valstybių ES narių ekonomikų augimas). Spartesnis eksporto atsigavimas stabilizavo nacionalines pajamas, kreditavimą ir dėl to lėčiau traukėsi vartojimas. PVM pajamų augimą lėmė 2010 m. taikomas didesnis PVM tarifas ir pradėjęs sparčiai gerėti mokesčio administravimas.

2011 m. PVM pajamų surinkimo planas įvykdytas 102,9 proc. ir į valstybės biudžetą gauta 70,5 mln. eurų PVM pajamų daugiau nei buvo planuota. Didesnį pajamų surinkimą lėmė gerėjanti ekonominė situacija: atsigauantis vartojimas ir ypač spartėjanti užsienio prekyba. Jau 2010 m. IV ketvirtį ėmęs didėti vidaus vartojimas 2011 m., palyginti su prieš tai buvusiais metais, augo 8,6 proc. 2011 m. augęs neigiamas užsienio prekybos balansas, kai importo apimtys viršija eksporto apimtį, sudarė galimybės surinkti daugiau importo PVM.

2012 m. PVM pajamų surinkimo planas neįvykdytas 2,4 proc. ir į valstybės biudžetą gauta 61,3 mln. eurų pajamų mažiau nei buvo planuota. Remiantis 2012 m. valstybės biudžeto vykdymo ataskaitų aiškinamuoju raštu, dalis planuotos sumos nebuvo surinkta dėl 2012 m. galiojusių PVM lengvatų.

Per 2013 m. buvo gauta 2574,4 mln. eurų PVM. Į valstybės biudžetą surinkta 116,6 mln. eurų PVM pajamų mažiau nei buvo planuota. Pajamų surinkimo planas įvykdytas 95,7 proc. Mažesnes PVM pajamas lėmė lėtesnis nei buvo prognozuota galutinio vartojimo išlaidų augimas.

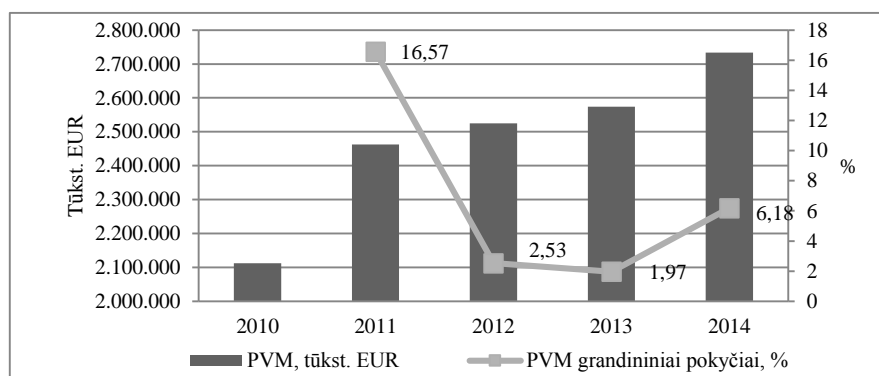
2014 m. PVM surinkimo planas neįvykdytas 3,3 proc. – iki planuotųjų surinkti 2826,5 mln. eurų PVM pritrūko beveik 93 mln. eurų. Remiantis 2014 m. nacionalinio biudžeto pajamų apžvalga, dalis planuotos sumos nebuvo surinkta dėl pasikeitusios makroekonominės padėties – mažesnio, nei 2013 m. rudenį prognozuota, 2014 m. vartojimo, o taip pat dėl mažiau nei prognozuota sumažėjusio PVM nepriemokos lygio.

2 lentelė. Pridėtinės vertės mokesčio pajamų surinkimo vykdymas 2010–2014 m. (tūkst. EUR) (šaltinis: sudaryta remiantis Finansų ministerijos duomenimis)

Table 2. Execution of collection of revenues of added value tax during 2010-2014 (thous. EUR) (source: compiled using data of Ministry of Finance)

Metai	Metų prognozė	Įvykdyta per metus	Skirtumas +,-	Metų prognozė įvykdyta proc.
2010	1760271	2112492	352221	120
2011	2392030	2462494	70464	102,9
2012	2586077	2524765	-61312	97,6
2013	2690971	2574386	-116585	95,7
2014	2826542	2733563	-92979	96,7

Didžiausias verslo subjektų sumokėtos PVM sumos augimas pastebimas 2011 m. (1 pav.). Remiantis aiškinamuoju raštu dėl 2011 m. valstybės biudžeto, pajamų iš PVM augimui įtakos turėjo mažmeninės prekybos ir maitinimo paslaugų teikimo veiklos augimas: Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. mažmeninė prekyba padidėjo 7,2 proc., o maitinimas ir gėrimų teikimas išaugo 18,2 proc. Taip pat PVM pajamoms reikšmingą įtaką turėjo užsienio prekyba: eksportas, kai priskaičiuojamas pardavimo PVM, apmokestinamas 0 proc. tarifu ir deklaruojamas grąžintinas įsigijimo PVM, per 2011 m. I–III ketv., palyginti su 2010 m. atitinkamu laikotarpiu, padidėjo 10,6 proc.; importas, kai priskaičiuojamas importo PVM didėjo nuosaikiau, – atitinkamai 7,7 proc. 2014 m. pastebimas gana reikšmingas pajamų iš PVM augimas (1 pav.). 2014 m., palyginti su 2013 m., į valstybės biudžetą gautos PVM pajamos padidėjo 6,2 proc. Nagrinėjant 2014 m. PVM prievolės duomenis pagal ekonomines veiklas, nustatyta, kad didžiausios pagal lyginamąjį svorį ekonominės veiklos – Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių, motociklų remontas – ūkio subjektų deklaruota PVM prievolė padidėjo 181,6 mln. eurų, arba 13,6 proc., tuo tarpu reikšmingiausias PVM prievolės sumažėjimas stebimas Elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo veiklos subjektų – 48,4 mln. eurų, arba 22 proc.

1 pav. Pridėtinės vertės mokesčio pajamų dinamika 2010–2014 m. (šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis ir atliktais skaičiavimais)

Fig. 1. Dynamics of revenues of added value tax during 2010-2014 (source: compiled using data and calculations of Statistics Department of Lithuania)

Veiksnių, lemiančių PVM pajamų surinkimą, vertinimas

Siekiant nustatyti veiksnius, kurie lemia PVM pajamų surinkimą, ir įvertinti šių veiksnių reikšmingumą PVM pajamų surinkimui, analizei pasirinktas ilgesnis laikotarpis, t.y. 2005–2014 m. Remiantis Finansų ministerijos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos biudžetų ataskaitų duomenimis, PVM pajamų surinkimą lemia šie veiksniai: PVM tarifas, bendrasis vidaus produktas (BVP), infliacija, namų ūkių vartojimo išlaidos, pardavimų apimtys šalyje.

PVM tarifas ilgą laiką buvo nekeistas, tačiau 2009 m. buvo padidintas siekiant stabilizuoti valstybės ekonominę padėtį, kuriai didelę įtaką turėjo Lietuvoje prasidėjęs ekonomikos nuosmukis, ir surinkti kuo daugiau pajamų į nacionalinį šalies biudžetą. Visu analizuojamu laikotarpiu PVM tarifas kito nedaug. Nuo 2005 m. iki 2009 m. šio mokesčio tarifas siekė 18 proc., 2009 m. jis buvo padidintas iki 19 proc., o nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. – iki 21 proc. Remiantis Finansų ministerijos pateiktais duomenimis, dėl standartinio PVM tarifo padidinimo nuo 18 proc. iki 21 proc. ir dėl daugumos lengvatinių tarifų panaikinimo 2009 m. buvo surinkta beveik 220 mln. eurų papildomų pajamų į valstybės biudžetą. Vis dėlto 2009 m. pajamos, surinktos iš PVM, mažėjo. 2009 m., palyginti su 2008 m., PVM pajamų surinkta 26,4 proc. mažiau. Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad tiek BVP, tiek namų ūkių vartojimo išlaidos, tiek pardavimų apimtys šalyje (bendra mokesčių mokėtojų deklaruota parduotų prekių ir

paslaugų vertė), kaip ir pajamos, gautos iš PVM, nuo 2005 m. iki 2008 m. kasmet augo. Situacija pasikeitė 2009 m., kuomet BVP, palyginti su 2008 m., mažėjo 17,6 proc., namų ūkių vartojimo išlaidos sumažėjo 13,7 proc., o pardavimų apimtys Lietuvoje sumažėjo net 29,3 proc. Kainų lygio kitimas šalyje taip pat yra svarbus rodiklis surenkamoms PVM pajamoms, nes tai yra vartojimo mokeskis. Vidutinė metinė infliacija Lietuvoje analizuojamu 2005–2014 m. laikotarpiu kito netolygiai: nuo 2005 m. iki 2008 m. vidutinė metinė infliacija kasmet augo, 2009–2010 m. mažėjo, 2011 m. didėjo, o nuo 2012 m. vėl mažėjo. Didžiausias infliacijos augimas pastebimas 2008 m., kai vidutinė metinė infliacija, palyginti su prieš tai buvusiais metais, išaugo beveik du kartus – nuo 5,7 proc. iki 10,9 proc. Dėl ekonominio nuosmukio ir nestabilios ekonominės padėties šalyje 2009 m. vidutinė metinė infliacija sumažėjo iki 4,5 proc., o 2010 m. ji dar labiau mažėjo ir pasiekė 1,3 proc. Stabilizavus ekonominę padėtį Lietuvoje, 2011 m. vidutinė metinė infliacija išaugo, tačiau vėliau pastebimas jos mažėjimas ir 2014 m. ji siekė tik 0,1 proc. Siekiant įvertinti kiekvieno iš aptartų veiksnių – PVM tarifo, BVP, vidutinės metinės infliacijos, namų ūkių vartojimo išlaidų, pardavimo apimčių – ryšį su surenkamomis PVM pajamomis, pasitelkta koreliacinė analizė. Naudojant šį metodą, siekiama išsiaiškinti, tarp kurių rodiklių egzistuoja reikšmingas ir pakankamai stiprus ryšys. Tikslui pasiekti naudotasi *Microsoft Excel* programa, funkcija *Correl* skaičiuojant koreliacijos koeficientus (r), ryšio reikšmingumas tikrinamas pagal *Stjudento t* kriterijaus kritinę reikšmę.

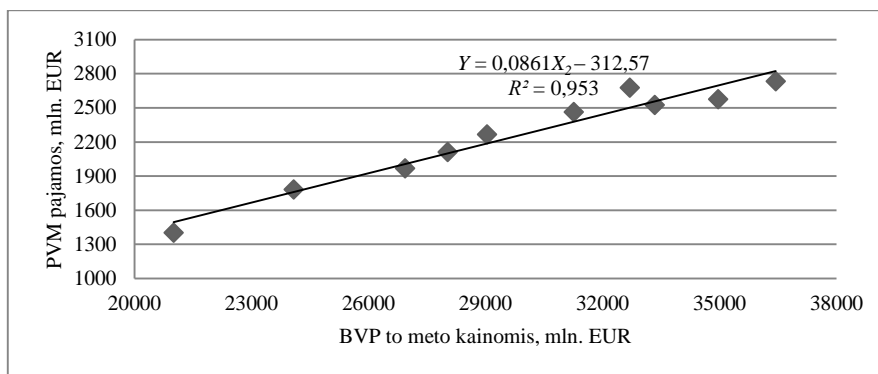
Atlikus koreliacinę analizę, nustatyta, kad egzistuoja labai stiprus ryšys tarp PVM surenkamų pajamų ir šių veiksnių: BVP, namų ūkių vartojimo išlaidų ir pardavimo apimčių šalyje (3 lentelė). Apskaičiuotos šių veiksnių imties statistikos reikšmės viršija *Stjudento t* kriterijaus kritinę reikšmę (2,306), todėl galima teigti, kad ryšys tarp šių rodiklių yra reikšmingas. Kaip minėta anksčiau, PVM tarifas nagrinėjamu laikotarpiu kito tik kartą, t.y. 2009 m., todėl ryšys tarp PVM tarifo ir surinktų PVM pajamų gautas nereikšmingas. Kadangi vidutinė metinė infliacija kito netolygiai su surinktomis PVM pajamomis, ryšys tarp vidutinės metinės infliacijos ir surinktų PVM pajamų gautas labai silpnas ir nereikšmingas.

3 lentelė. Ryšio reikšmingumas tarp pridėtinės vertės mokesčio pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių 2005–2014 m. (šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Finansų ministerijos duomenimis bei atliktais skaičiavimais)
Table 3. The significance of the link among revenues of added value tax and factors determining their dynamics during 2005–2014 (source: compiled using data and calculations of Statistics Department of Lithuania and Ministry of Finance)

Metai	PVM pajamos, mln. EUR	PVM tarifas, proc.	BVP to meto kainomis, mln. EUR	Vidutinė metinė infliacija, proc.	Namų ūkių vartojimo išlaidos, mln. EUR	Pardavimo apimtys, mln. EUR
	(Y)	(X_1)	(X_2)	(X_3)	(X_4)	(X_5)
2005	1402,25	18	21002,35	2,7	13541,3	37434,4
2006	1781,8	18	24079,18	3,7	15457,5	45700,19
2007	2266,04	18	29040,66	5,7	18393,5	55936,73
2008	2676,82	18	32696,28	10,9	21182,7	63576,58
2009	1969,07	19,67*	26934,82	4,5	18280,2	44926,25
2010	2112,49	21	28027,66	1,3	17882	50515,04
2011	2462,49	21	31263,1	4,1	19471,37	60829,82
2012	2524,77	21	33334,73	3,1	20785,94	66631,49
2013	2574,39	21	34962,23	1,0	21872,54	70583,6
2014	2733,56	21	36444,36	0,1	23123,64	70086,77
Koreliacija (r)	-	0,5175	0,9762	0,1147	0,9691	0,9598
Determinacija (R^2)	-	0,2678	0,953	0,0132	0,9392	0,9212
t	Krit.=2,306	1,7106	12,7392	0,3265	11,1185	9,6692
Ryšio reikšmingumas	-	Nereikšmingas	Reikšmingas	Nereikšmingas	Reikšmingas	Reikšmingas

* - perskaičiuotas vidutinis svertinis metinis tarifas

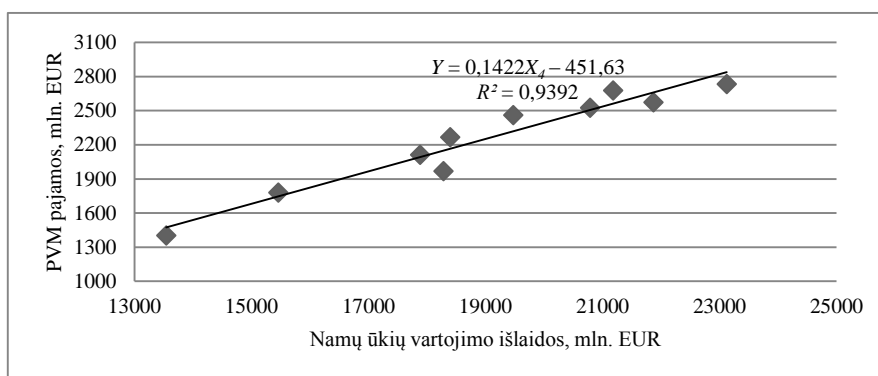
Tarp įmonių sumokėto PVM ir šalyje sukurto BVP egzistuoja labai stiprus teigiamas ryšys (gautas koreliacijos koeficientas lygus 0,98). Vadinas, augant BVP, pajamos, surenkamos iš PVM, taip pat auga. Remiantis 2 paveiksle pateikta regresijos tiesės lygties išraiška, BVP padidėjus 1 mln. eurų, surenkamos PVM pajamos padidėja 86,1 tūkst. eurų. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas lygus 0,95, todėl 2 paveiksle pateiktas tiesinės regresijos modelis labai gerai aprašo duomenis.

2 pav. Įmonių sumokėto pridėtinės vertės mokesčio priklausomybė nuo bendrojo vidaus produkto (šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis ir atliktais skaičiavimais)

Fig. 2. Dependence of added value tax paid by enterprises on general domestic product (source: compiled using data and calculations of Statistics Department of Lithuania)

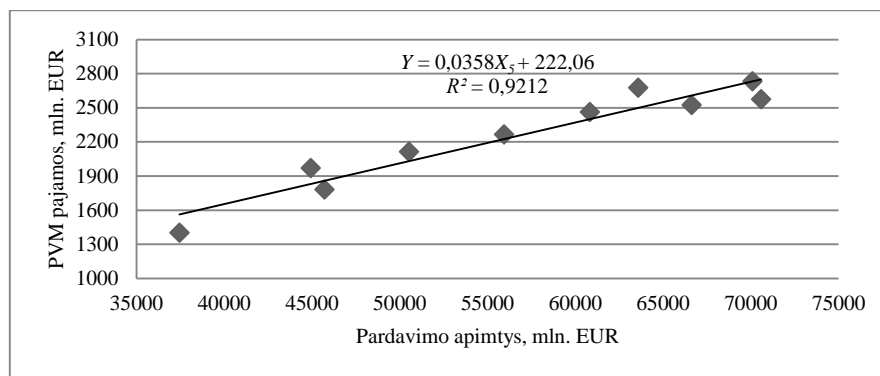
Tarp kintamųjų – įmonių sumokėto PVM ir namų ūkių vartojimo išlaidų – egzistuoja labai stiprus teigiamas ryšys (gautas koreliacijos koeficientas lygus 0,97). Tai reiškia, kad šalyje augant namų ūkių vartojimo išlaidoms, pajamos, surenkamos iš PVM, taip pat auga. Remiantis 3 paveiksle pateikta regresijos tiesės lygties išraiška, namų ūkių vartojimo išlaidoms padidėjus 1 mln. eurų, surenkamos PVM pajamos padidėja 142,2 tūkst. eurų. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas lygus 0,94, taigi, 3 paveiksle pateiktas tiesinės regresijos modelis labai gerai aprašo duomenis.

3 pav. Įmonių sumokėto pridėtinės vertės mokesčio priklausomybė nuo namų ūkio vartojimo išlaidų (šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis ir atliktais skaičiavimais)

Fig. 3. Dependence of added value tax paid by enterprises on consumption expenditures of households (source: prepared using data and calculations of Statistics Department of Lithuania)

Tarp kintamųjų – verslo subjektų sumokėto PVM ir pardavimo apimčių šalyje – egzistuoja labai stiprus teigiamas ryšys (gautas koreliacijos koeficientas lygus 0,96). Pardavimų apimtims augant, pajamos, surenkamos iš PVM, taip pat auga. Pagal 4 paveiksle pateiktą regresijos tiesės lygties išraišką, pardavimų apimtims padidėjus 1 mln. eurų, surenkamos PVM pajamos padidėja 35,8 tūkst. eurų. Apskaičiuotas determinacijos koeficientas lygus 0,92, todėl 4 paveiksle pateiktas tiesinės regresijos modelis labai gerai aprašo duomenis.

4 pav. Įmonių sumokėto pridėtinės vertės mokesčio priklausomybė nuo pardavimo apimčių šalyje (šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis ir atliktais skaičiavimais)

Fig. 4. Dependence of added value tax paid by enterprises on scale of sales in the country (source: compiled using data and calculations of Statistics Department of Lithuania)

4 lentelėje pateikti tiesinės daugianarės regresijos lygties duomenys. Jais remiantis, galima užrašyti tokią daugianarės regresijos lygties išraišką:

$$Y = -221,307 - 0,017X_2 + 0,103X_4 + 0,018X_5, \quad (1)$$

čia: Y – PVM; X_2 – BVP; X_4 – namų ūkių vartojimo išlaidos; X_5 – pardavimo apimtys.

Norint įvertinti PVM pajamų surinkimo ryšį su šiais (X_2, X_4, X_5) kintamaisiais kaip visumą, pasitelkiamas bendras daugianaris koreliacijos koeficientas. Apskaičiuotas daugianaris koreliacijos koeficientas yra lygus 0,96 (4 lentelė). Jis leidžia daryti išvadą, kad tarp PVM pajamų surinkimo į nacionalinį biudžetą ir visų kartu veiksmų egzistuoja labai stiprus ryšys. Remiantis aukščiau pateikta tiesinės lygties išraiška, visų nepriklausomų kintamųjų, t.y. BVP, namų ūkių vartojimo išlaidų ir pardavimo apimčių, reikšmėms vienu metu padidėjus 1 mln. eurų, surenkamos PVM pajamos išauga 104 tūkst. eurų.

4 lentelė. *LINEST* funkcija apskaičiuoti daugianarės regresijos lygties duomenys (šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis ir atliktais skaičiavimais)

Table 4. Data of equation of polynomial regression calculated by *LINEST* function (source: compiled using data and calculations of Statistics Department of Lithuania)

a_3	a_2	a_1	a_0
0,018284262	0,102749	-0,01731956	-221,307
0,026125176	0,144826	0,13952253	303,5117
0,956974504	109,6896	#N/A	#N/A
44,48406574	6	#N/A	#N/A
1605670,745	72190,83	#N/A	#N/A

Išvados

PVM – plačiausiai pasaulyje taikomas vartojimo mokestis, Lietuvoje įvestas 1994 m. PVM sudaro didžiausią Lietuvos valstybės biudžeto mokestinių pajamų dalį. Tai taip pat yra daugiausiai pajamų į Lietuvos nacionalinį biudžetą duodantis verslo subjektų netiesioginis mokestis. PVM objektas yra apmokestinamojo asmens Lietuvoje už atlygį vykdomas prekių tiekimas ir paslaugų teikimas, standartinis PVM tarifas yra 21 proc., taikomi du lengvatiniai – 5 proc. ir 9 proc. PVM tarifai. 0 proc. tarifas taikomas eksportui.

2010–2014 m. laikotarpiu PVM sudarė vidutiniškai 59,1 proc. visų verslo subjektų sumokamų mokesčių sumos. Tiriamu laikotarpiu kasmet buvo surenkama vidutiniškai po 2,48 mlrd. eurų PVM. Nuo 2010 m. iki 2014 m. pajamos iš PVM padidėjo 621 mln. eurų, arba 29,4 proc.

Atlikus koreliacinę analizę, nustatyta, kad PVM pajamų surinkimą labiausiai lėmė BVP, namų ūkių vartojimo išlaidų ir pardavimo apimčių šalyje kitimas. Augant BVP, pajamos, surenkamos iš PVM, taip pat auga – BVP padidėjus 1 mln. eurų, surenkamos PVM pajamos padidėja 86,1 tūkst. eurų. Didėjant namų ūkių vartojimo išlaidoms, iš PVM surenkamos pajamos sparčiai didėja – namų ūkių vartojimo išlaidoms padidėjus 1 mln. eurų, surenkamos PVM pajamos padidėja 142,2 tūkst. eurų. O augančios pardavimų apimtys Lietuvoje taip pat lemia

pajamų iš PVM augimą – pardavimų apimtims padidėjus 1 mln. eurų, surenkamos PVM pajamos padidėja 35,8 tūkst. eurų.

Literatūros sąrašas

- Balčiūnaitė, S.; Grigaitytė, A. 2010. Netiesioginių mokesčių tarifų keitimo poveikio Lietuvos biudžeto pajamoms analizė, *Ekonomikos ir vadybos aktualijos [studentų darbai. Elektroninis išteklius]*.
- Bartlett, B. 2011. The Conservative Case for a VAT, *Tax Analysts* 11: 83–95.
- Bendikienė, D.; Janušauskienė, V. 2005. Pridėtinės vertės mokesčio tarifai Lietuvoje ir Europos Sąjungos valstybėse, *Socialiniai tyrimai / Social Research* 1(5): 26–37.
- Bendikienė, D.; Šaparnis, G. 2006. Changes in the Imposition of Value Added Tax in Lithuania (1994–2004), *Engineering Economics* 2(47): 23–29.
- Bikas, E.; Saikevičius, D. 2010. The Reform of Value Added Tax in Lithuania: Productivity and Collection Efficiency, *The 6th International Scientific Conference „Business and Management“*, Vilnius, Lithuania, 2010. Vilnius: Technika, 15–21.
- Buškevičiūtė, E. *Viešieji finansai*. Kaunas: Technologija, 2015.
- European Commission. 2010. On the future of VAT Towards a simpler, more robust and efficient VAT system, *Green Paper*.
- Ivaškaitė-Tamošiūnė, V. 2014. Perskirstomasis pridėtinės vertės mokesčio vaidmuo Lietuvoje, *Verslo sistemos ir ekonomika* 4(1): 30–42.
- Kindsfaterienė, K.; Lukaševičius, K. 2008. The Impact of the Tax System on Business Environment, *Engineering Economics* 2(57): 70–77.
- Koncevičienė, I.; Priovelis, M. 2012. Lietuvos mokesčių sistemos efektyvumo vertinimas, *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai* 6(2): 13–27.
- Lietuvos statistikos departamentas (LSD). 2015. Internetinė duomenų bazė [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt>.
- Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Aiškinamasis raštas dėl 2010 metų valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų įvykdymo ir valstybės skolos ataskaitų* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2010aiskra.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2011 m. sausio-gruodžio mėn.)* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Veiklos_sritys/Biud%20C5%BEetas/Biud%20C5%BEeto_vykdymas/Valstyb%C4%97s_biud%20C5%BEeto_ir_savivaldybi%C5%B3_biud%20C5%BEet%C5%B3_vykdyimo_duomenys/archyvas/2011_12_men_LT.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2012 m. sausio-gruodžio mėn.)* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Veiklos_sritys/Biud%20C5%BEetas/Biud%20C5%BEeto_vykdymas/Valstyb%C4%97s_biud%20C5%BEeto_ir_savivaldybi%C5%B3_biud%20C5%BEet%C5%B3_vykdyimo_duomenys/archyvas/2012_12_men_LT.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo operatyviniai duomenys (2013 m. sausio-gruodžio mėn.)* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Aktual%C5%ABs_valstyb%C4%97s_finans%C5%B3_duomenys/2013_metai_LT.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *2014 m. nacionalinio biudžeto pajamos* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 03 d.]. Prieiga per internetą: <http://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Aktual%C5%ABs_valstyb%C4%97s_finans%C5%B3_duomenys/Ataskaita_2014_metai.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). 2002. *Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=163423&Condition2=>>>.
- OECD. 2010. An International Perspective on VAT, *Tax Notes International* 59(12): 943–954.
- OECD, Centre for Tax Policy and Administration. 2009. Developments in VAT Compliance Management in Selected Countries, *Information Note*.
- Paulauskas, A. 2006. Mokesčių vengimo sąvoka, požymiai bei santykis su mokesčių slėpimu, *Viešojo politika ir administravimas* 15: 27–41.
- Šapalienė, L. *Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Vilnius: RDI grupė, 2010.

Tamašauskienė, Z.; Opulskytė, R. 2012. Assessment of Impact of Changes in Indirect Taxes on Macroeconomic Indicators of Lithuania in Context of Other EU Member States, *Socialiniai tyrimai / Social Research* 2(27): 5–18.

Valstybinė mokesčių inspekcija. Interneto svetainė [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gruodžio 02 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vmi.lt/>>.

RESEARCH ON DETERMINANTS OF VALUE ADDED TAX REVENUE

Eglė MOCKEVIČIŪTĖ, Ilona SKAČKAUSKIENĖ

Abstract. Successful business activity leads to economic growth in the state. But if business tax policy is improperly conducted and business taxes are too high, that can lead to avoidance of paying taxes honestly and lack of collected tax revenues to the state budget. Value added tax is the main tax collected from business entities. It is also the main tax to the Lithuanian state budget. The goal of this article is to establish what factors determine value added tax revenue. To achieve this goal, is given the conception of value added tax and dynamics of collection of value added tax revenue. In the article using correlation analysis is evaluated the strength of the connection between value added tax revenue and changes of its determinants.

Keywords: value added tax, taxes, revenue from taxes, taxation of business entities, gross domestic product, correlation analysis.

JEL classification: H21, H23, H25, H26.